

אגדה

הדרך שלך מסכת בבא מציעא!

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד סביב הדף היומי >> יז-כג טבת >> בבא מציעא קיא-ק"ט

רבה בר אבוא ואליהו בגן עדן

הרקע בגמרא

הגמרא דנה בלווה עני - האם מעריכים כמה ידו משגת, או שעליו לשלם את כל החוב אף שקשה לו לעמוד בזה?

תרגום וביאור

רבה בר אבוא פגש את אליהו בבית קברות של נכרים. שאל אותו: האם כשבעל חוב צריך להחזיר את חובו, מעריכים כמה ידו משגת לשלם? השיב אליהו: לומדים זאת בגזרה שווה מערכים. בדין עני המקדיש את ערכו כתוב "ואם מך הוא", ובבעל חוב נאמר "וכי ימוד". עוד שאל: מנין שאדם שאין לו בגדים אינו יכול להפריש תרומה? השיב לו: שכתוב: "ולא יראה בך ערות דבר". שאל אותו: הרי אתה כהן, כיצד אתה בבית הקברות? תמה אליהו: לא למדת סדר טהרות? נאמר שם שקברי נכרים אינם מטמאים, רק בישראל יש דיני טומאת אדם! השיב רבה: בארבעת הסדרים הבסיסיים במשנה איני בקיא, אז שאהיה בקיא בסדר טהרות? שאל אליהו: מדוע אינך בקיא? השיב לו: מצבי דחוק. לקח אותו אליהו והכניסו לגן עדן. אמר לו: פשוט בגדך וקח מהעלים הללו. לקח רבה מהעלים. כשיצא, שמע את אליהו אומר: "מי אוכל את חלקו בעולם הבא בחייו, כרבה בר אבוא". פיזר רבה את העלים. בכל זאת נדבק ריח העלים בבגד. רבה מכר אותו והרוויח שנים עשר אלף דינר. חילק את הכסף לחתניו.

הכוונה ללימוד עצמי

שאלות

מדוע אליהו לא גילה לרבה בר אבוא שיאבד את חלקו? האם בסופו של דבר נכון היה להיכנס לגן עדן או לא?

עצות ללימוד

בניתוח סיפורים כדאי לחשוב מה מוסיף כל שלב, ומה היה קורה בלעדיו. למשל, מה היה קורה לו גילה אליהו את הסוד מראש? ולולא יתיר רבה על העלים שלקח?

האגדה: בבא מציעא קיד א-ב

אשכחיה רבה בר אבוא לאליהו בבית הקברות של נכרים. אמר ליה: מהו שיסדרו בבעל חוב? אמר ליה: גמר מיכה מיכה מערכין; גבי ערכין כתיב ואם מך הוא מערכך, גבי בעל חוב כתיב וכי ימוד אחיך.

מנין לערום שלא יתרום?

דכתיב ולא יראה בך ערות דבר.

אמר ליה: לאו כהן הוא מר, מאי טעמא קאי מר בבית הקברות?

אמר ליה: לא מתני מר טהרות? דתניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: קבריהן של נכרים אין מטמאין,

שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם - אתם קרויין אדם, ואין נכרים קרויין אדם.

אמר ליה: בארבעה לא מצינא, בשיתא מצינא?

אמר ליה: ואמאי?

אמר ליה: דחיקא לי מילתא.

דבריה ועייליה לגן עדן.

אמר ליה: פשוט גלימך, ספי שקול מהני טרפי. ספא שקל.

כי הוה נפיק שמע דקאמר: מאן קא אכיל לעלמיה כרבה בר אבוא!

נפץ שדנהו.

אפילו הכי, אתייה לגלימיה, סחט גלימא ריחא, זבניה בתריסר אלפי דינרי, פלגינהו לחתנוותיה.

אגדה היום

גיליון 62 | בוא מציא קיא-קיט
רבה בר אבוה ואליהו בגן עדן

ליהנות מכל העולמות

מפישנות האלצה

הרב יונתן פיינטוך, ישיבת הר
עציון (מתוך מאמר על אגדתנו)

הרעיון שזכיית אדם חי במשהו שמגיע מן העולם הבא גורעת מהחלק השמור לאדם באותו עולם, מוכר מסיפור אחר, על ר' חנינא בן דוסא ואשתו...

ההשוואה גם מבליטה את הניגוד בין הסיפורים: כאשר ר' חנינא בן דוסא מוותר על הזהב מגן עדן הוא נותר בעוניו. סיום זה מחדד את הקוטביות בין העולמות, ואת הצורך לבחור בין הנאה בעולם הזה להנאה בעולם הבא. ההקרבה והנכונות לחיות חיי דלות בעולם הזה מאפשרים את השכר המקסימאלי בעולם הבא. הסיפור על רבה בר אבוה מסתיים אחרת: ויתורו של החכם על הנאה מאוצרות העולם הבא בעולם הזה, שמהווה סוג של עמידה בניסיון, מאפשר לו לבסוף ליהנות 'מכל העולמות': בפועל הוא לא נוטל דבר בעל ממשות מהעולם הבא, כך ששכרו שם אינו נפגם. מאידך, 'ריח' העלים נותר על גלימתו, ומכירתה מאפשרת לו לסיים את חייו בעולם הזה ברווחה כלכלית. המסר שעולה, אפוא, מהסיפור הנידון ומהשוואתו לסיפור ר' חנינא בן דוסא הוא שעצם הויתור על ההזדמנות לנטילת דבר מהעולם הבא מאפשר הנאה מסוימת מאותו עולם.

להתמודד בעולם הזה (ולהתברך מהעולם הבא) המאמר בסוסי

בתחילת האגדה קשה לזהות שזו אגדה. אמנם השאלות בה מופנות לאליהו, וגם מקום ההתרחשות חריג, אך זהו דיון הלכתי. עד כדי כך שלא ברור לשם מה נחוץ אליהו: הוא אינו מגלה כיצד מכריע הקב"ה בשאלה, אלא עונה תשובה שנאמרה גם בבית המדרש. אפילו התשובה לשאלה כיצד אליהו נמצא בבית הקברות אינה קשורה לדמותו המסתורית, אליהו מפנה למשנה.

רבה בר אבוה שואל שתי שאלות מעולמם של העניים. מי שאין לו כסף להחזיר הלוואה, ונצרך לדעת אם לשלם כפי שידו משגת, הוא גם מי שסובל ממחסור בבגדים. דרך שאלותיו מציג רבה בר אבוה את עצמו: עני שרוצה לקיים מצוות ולהתנהג כשורה, אך מצבו הכלכלי מגביל אותו.

אליהו, בכלים בית-מדרשיים, פוטר את רבה בר אבוה מחובותיו, ומכריע שמצבו הכלכלי מגביל את עולמו הרוחני. אך כשרבה אומר בפה מלא שזו הבעיה – בשל דוחקו אינו יכול ללמוד כראוי – אליהו מציג פיתרון. או אז חל מפנה בסיפור, וליתר דיוק: מפנה שהופך את ההתרחשות לסיפור.

כאן אליהו משמש שוב בתפקידו המוכר, דמות הנעה בין עולמות ואף מסייעת למצויים בעולם הזה. אולם הפעם דומה שאין הוא עוזר, אלא רק מעמיד פנים: מורה במפורש לרבה שייקח מהעלים שבגן עדן, אך אחר כך מתגלה שזו הייתה כעין תרמית, והעלים היו החלק השמור לרבה אחרי מותו. ברגע האחרון רבה מבין את משמעות לקיחת העלים, ובוחר בצעד אמיץ לוותר עליהם ולחזור למצבו הדחוקלבסוף הוא מרוויח בכל זאת כסף רב, כיוון שריח מגן עדן דבק בבגדו, מה שהפך אותו ליקר ערך. מדוע אליהו לא גילה זאת מלכתחילה? והאם בסוף הוא גילה זאת, או שרבה הצליח לשמוע אותו מבלי שהתכוון?

במבחן התוצאה, ה"טריק" של אליהו השתלם לרבה בר אבוה: לו גילה לו אליהו מראש שהעלים הם חלקו בגן עדן, הוא היה מוותר על העניין, ולא זוכה שבבגדו ידבק ריח גן עדן. נראה שאליהו במתכוון נתן לרבה להיכנס לגן העדן, לקחת מהעלים, לוותר עליהם – ולהרוויח מהריח.

למה היה צורך במהלך מורכב שכזה? נראה שכדי ליהנות מגן עדן, רבה היה חייב לעמוד בניסיון. היכולת ליהנות משני העולמות נשענת על חוסר כוונה ליהנות. מי שמנסה לאחוז בכוח במה שלא ניתן לו – ירוויח אולי זמנית; רק מי שמוותר, שמשחרר, שמפזר את מה שיש לו אם אין הוא באמת שלו כרגע, יכול להיות כלי שתדבק בו הברכה מעבר לעולם הזה.

לא בטוח שזו הייתה כוונת אליהו, אך מסתבר שכך פירש זאת רבה בר אבוה. לאחר שהרוויח סכום גבוה, הוא לא לקח אותו לעצמו אלא חילק לחתניו. הוא הבין כי אושרו ועושרו תלויים בווייתורו.

כבר בתשובותיו ההלכתיות של אליהו, הוא רומז כי אין לעני מוצא מעבר לעולם הזה. אין פתרון הלכתי לעניים בבית דין של מעלה, על העני להסתפק ברמה מוגבלת של תורה ומצוות, כפי שפוסקים החכמים. עם זאת, אליהו מאפשר לרבה גם לקבל השפעה מהעולם העליון, ובלבד שיבחר בדרך שאינה מטבעו של העולם החומרי – לוותר על חלקו.

להתמודד בשדה הכלכלי של העולם הזה, להיות מוכנים לנתינה וויתור ולקבל שפע ממקור הברכה הכלכלית – זה מסר שאולי ראוי לצאת עמו מאגדות מסכת בבא מציעא.